

| MARTIN SCHWARZ LAUSTEN: *Reformationen i Danmark*, 3. reviderede udgave, Forlaget ANIS, København 2011, 264 s., 249,00 kr.

Først var der en forelæsningsrække i 1986 i anledning af 450-års-jubilæet for reformationens indførelse i Danmark, så udkom bogen i 1987, anden udgaven så dagens lys i 2002, og i 2011 udkom den tredje udgave af denne vellykkede, men måske noget endimensionelle fremstilling af den evangelisk-lutherske reformation. Anledningen til genudgivelsen kan ikke være et fornyet syn på reformationen i Danmark, for bortset fra nogle små (og velkomne) nye afsnit om synet på jøder og muslimer, Norge, reformationsteologi, salmesang, kirke og kunst, ægteskab og kvinder samt en opdateret kilde- og litteraturliste er denne udgave identisk med den første udgave. Men uanset hvad grunden til udgivelsen er, så er den en fornøjelse. De (bogen henvender sig til en bred læsekreds), der ikke i detaljer kender historien om tilblivelsen af den danske folkekirke, kan nu læse den i en let opdateret udgave; de, der har læst bogen og muligvis også andre fremstillinger af denne betydningsfulde begivenhed og modsætningsfulde tid, kan igen reflektere over, hvordan fortællingen om den danske reformation bedst kan fortælles.

Schwarz Laustens narrativ reflekterer historien set fra enden af en lang proces. Den privilegerer – og det er helt legitimt – den nye kirkes tilblivelse, dvs. de første reformimpulser, den nye evangeliske bevægelses kamp, den officielle indførelse af den evangelisk-lutherske reformation i 1536-37, den nye tro og de kirkelige og samfundsmæssige konsekvenser heraf. Hvis formålet med en bog om reformationen er at vise, hvordan ideer inspireret af Martin Luther og andre reformatorer blev til officiel religion og konventionel doktrin i Danmark, så kan man med fordel nøjes med *Reformationen i Danmark*. Men hvis historien om reformationen er mere end historien om den danske kirke, hvis historien om reformationen også er historien om den måde, den senmiddelalderlige religion forandrede sig i løbet af 1500-tallet, og hvordan den proces forgik, så savner vi tre aspekter i Schwarz Laustens narrativ. For det første, som Per Ingesman pegede på i sin anmeldelse af første udgave (*Historie/Jyske Samlinger*, ny række 17, 1987), fortælles der alt for lidt om den danske senmiddelalders religion og kirke. De reformatoriske prædikanterets syn på kirken er ikke den eneste optik, samtidens religion skal ses igennem. Kan man tænke sig – som det bliver fremført i international forskning – at kontinuitet mellem religion i senmiddelalderen og den tidlige moderne periode var lige så betydningsfuld som brud mellem de to perioder? For det andet, som Alex Wittendorff pegede på i sin anmeldelse af første udgave (*Historisk Tidsskrift*, bind 15, række 5, 1990), havde store dele af befolkningen en

anden opfattelse af reformationen end den, de evangeliske prædikanter havde. Bønderne, som var berørt af prædikanternes forkyndelse af Evangeliet, knyttede (hvis ikke eksplicit så i deres handlinger) den religiøse dimension sammen med den politiske og samfundsmæssige. Hvis reformationen i Danmark var en folkesag, som Schwarz Lausten foreslår flere gange i bogen, hvordan forstod og udviklede „folket“ så ideer om en omfattende evangelisk reform, der afveg fra øvrighedens? Endelig savnes der i Schwarz Laustens fortælling en mere engageret behandling af det, man kan kalde afkatolicisering. Indførelse af en luthersk reformation i Danmark gik relativ smertefrit, men reformationen af befolkningen, som formentlig var den oprindelige og sandsynligvis vigtigste betydning af begrebet reformation, var muligvis en mere kompliceret affære. Hvornår og hvordan blev den danske befolkning luthersk? Og i hvilken forstand blev den luthersk? Kan man forestille sig, at den reelle reformation, det vil sige en betydelig og varig ændring af folks opfattelse og adfærd i religiøse anliggender, hører til en senere periode, altså til den proces, historikere kalder konfessionalisering?

I sine afsluttende bemærkninger til bogen har Schwarz Lausten en udmærket, men kort diskussion af de ovenstående problematikker. Disse bemærkninger er en stor hjælp. Men for at sikre at læseren får et nuanceret og flerdimensionelt billede af tiden, er det måske en god ide at udvide og integrere disse bemærkninger i selve hovednarrativet.

Om nogle år fejres 500-året for Luthers reformation. Mon ikke det var en god anledning til en fornyet narrativ om den danske reformation?

Avner Shamir

| ØYSTEIN RIAN: *Sensuren i Danmark-Norge. Vilkårene for offentlige ytringer 1536-1814*, Universitetsforlaget, Oslo 2014. 720 s., 799,95 kr.

Øystein Rians voluminøse bog om ytringsklimaet i det oldenborgske monarki 1536-1814 er den hidtil mest omfattende skildring af forholdet mellem kongemagten og offentlige ytringer siden Edvard Holms pionerværker fra slutningen af det 19. århundrede. Selvom den lidt misvisende hovedtitel kunne indikere, at vi primært har at gøre med en undersøgelse af fænomenet censur, er der snarere tale om et kritisk/alternativt synteseværk om Norges tid som dansk lydribe. Inden for norsk historieskrivning har der været tradition for at skildre forholdet mellem kongemagt og „den norske bonde“ som forholdsvist har-